

Ivan Pirozhnik

*Akademia Pomorska w Słupsku, Instytut Geografii i Studiów Regionalnych, ul. Partyzantów 27, 76-200 Słupsk, Polska;
e-mail: ipir951@gmail.com*

TENDENCJE TRANSFORMACJI GOSPODARCZEJ I ROZWOJU REGIONALNEGO BIAŁORUSI

Пирожник И. **Тенденции экономической трансформации и регионального развития Беларуси.** В статье представлены тенденции экономической трансформации в Беларуси и ее место среди стран Центральной и Восточной Европы по основным макроэкономическим показателям. Отмечается, что незавершенность рыночных реформ негативно влияет на позицию страны в экономической конкурентоспособности среди стран региона. Проанализированы основные направления региональной политики и изменения её приоритетов в период экономических преобразований. Представлены результаты оценки конкурентоспособности территориальных единиц (области, административные районы), активизация развития которых должна придать новый импульс социально-экономическому прогрессу.

Pirozhnik I. **Tendencies of economic transformation and regional development of Belarus.** The tendencies of the economic transformation of Belarus and its position on the background of the countries of Central and Eastern Europe according to basic macroeconomic indicators are presented. It was pointed out that the delay of market reforms negatively impacted the country's effectiveness in economic competitiveness in the region. The main directions of regional policy and changes in its priorities during the period of economic transformation were analyzed. The results of the evaluation of the competitiveness of territorial units (administrative regions and districts), developmental activations which are to give new impulses of socio-economic progress are presented.

Słowa kluczowe: transformacja gospodarcza, konkurencyjność, współczynniki integralne, poziom rozwoju regionalnego, polityka regionalna

Ключевые слова: экономические преобразования, конкурентоспособность, интегральные индексы, уровень регионального развития, региональная политика

Key words: economic transformation, competitiveness, integral coefficients, regional development level, regional policy

Zarys treści

Представлено tendencje transformacji gospodarczej Białorusi oraz jej stan na tle krajów Europy Środkowej i Wschodniej wg podstawowych wskaźników makroekonomicznych. Stwierdzono, że opóźnienie reform rynkowych ma wpływ na niewysoką pozycję kraju pod względem konkurencyjności gospodarczej w regionie. Przeanalizowano główne kierunki polityki regionalnej i zmiany jej priorytetów w okresie przemian gospodarczych. Przedstawiono wyniki oceny konkurencyjności jednostek krajowego układu przestrzennego (obwody, rejony administracyjne), którego aktywizacja powinna stworzyć nowe impulsy dla postępu społeczno-ekonomicznego.

WPROWADZENIE

Gospodarka światowa, jako powiązany system gospodarek narodowych wszystkich krajów działających na podstawie międzynarodowego podziału pracy, na początku nowego tysiąclecia charakteryzuje się:

- różnorodnością grup społeczno-politycznych i gospodarczych krajów i regionów świata z różnymi wskaźnikami produkcji, poziomem postępu naukowego i technologicznego oraz rozwoju społeczno-gospodarczego i różnym stopniem zaspokojenia materialnych i społecznych potrzeb ludności;
- rozwojem procesów globalnej i regionalnej integracji gospodarczej, poszerzaniem działalności korporacji transnarodowych oraz banków i światowych instytucji finansowych, kształtującej globalną strukturę przestrzenną przyszłego globalnego społeczeństwa;

- głębokimi zmianami w geopolitycznym porządku świata spowodowanymi upadkiem światowego systemu socjalistycznego, podziałem szeregu europejskich państw federacyjnych (b. ZSRR, Jugosławia, Czechosłowacja) i rozpoczęciem szeroko zakrojonych reform społeczno-gospodarczych po wdrożeniu mechanizmów gospodarki rynkowej w wielu krajach Europy Środkowej i Wschodniej oraz Azji.

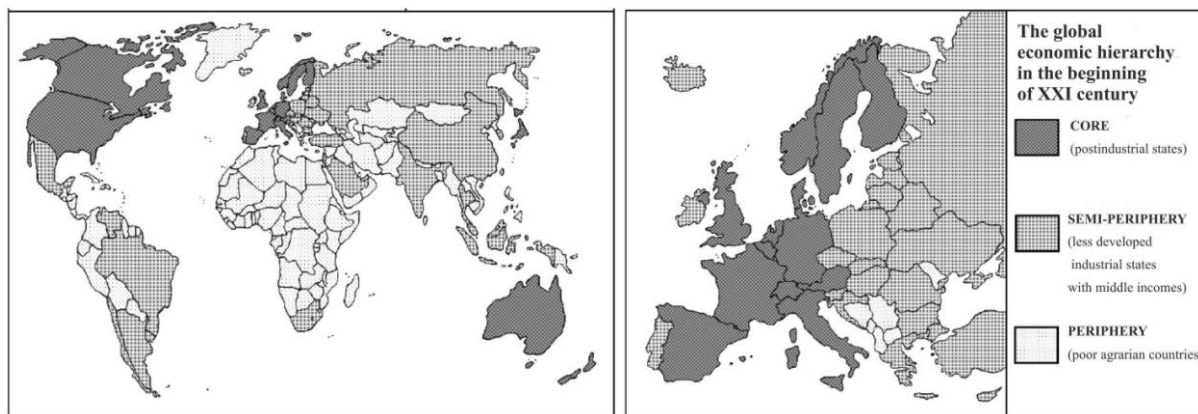
W procesie transformacji gospodarczej kraje post-socjalistyczne Europy Środkowo-Wschodniej częściowo nadrobiły zaległości rozwojowe. Pewne problemy udało się im ograniczyć (zredukować bezrobocie oraz inflację, zwiększyć rezerwy dewizowe i względną produktywność gospodarki mierzoną jako wielkość PKB *per capita*), inne natomiast nabrzmiwiają, zagrażając stabilności makroekonomicznej (w większości krajów utrzymuje się wysokie i/lub rośnie zadłużenie zarówno publiczne, jak i zagraniczne, wzmagając ryzyko inwestycyjne i ograniczając możliwości rozwojowe, wzrost gospodarczy w wielu z nich jest za niski i niestabilny, a zmniejszające się dysproporcje cenowe ograniczają konkurencyjność na rynku światowym) (REDO, 2016). Kraje Europy Środkowo-Wschodniej należące do UE (11 krajów), dzięki dynamicznemu rozwojowi gospodarczemu w ostatniej dekadzie znacznie zbliżyły się do starych krajów członkowskich (UE 15) pod względem poziomu zamożności. Było to z jednej strony wynikiem dobrej koniunktury światowej, a z drugiej – bezpośrednim i/lub pośrednim efektem członkostwa w Unii Europejskiej. Ten trend został jednak spowolniony w wyniku globalnego kryzysu gospodarczego w 2008 roku (SMĘTKOWSKI, 2015, s. 38). Republika Białoruś, która w ostatnim okresie rozwoju b. ZSRR przed 1991 r. dorównywała poziomem rozwoju gospodarczego większości krajów Europy Środkowo-Wschodniej, w czasie transformacji postsocjalistycznej częściowo utraciła swoją pozycję wskutek opóźnienia reform rynkowych. Na takie rezultaty okresu transformacji zwracają uwagę ekonomiści białoruscy (LYCH, 2011; AVTUSHKO-SIKORSKIJ, 2015), jak i studia wykonane w ośrodkach naukowych Polski (KOSIEDOWSKI, 2013; *Współczesna Białoruś...*, 2013).

GOSPODARKA BIAŁORUSI W OKRESIE TRANSFORMACJI ORAZ POZIOM JEJ KONKURENCYJNOŚCI WE WSPÓŁCZESNYM ŚWIECIE

Struktura przestrzenna gospodarki światowej w pierwszych dziesięcioleciach XXI wieku reprezentuje złożony przestrzenny układ hierarchiczny w stanie dynamicznej nierównowagi (MIRONENKO, 2012). W obec-

nej strukturze przestrzennej gospodarki światowej dominują trzy główne centra: ugrupowanie NAFTA (USA, Kanada, Meksyk), Unia Europejska (27 krajów Europy Zachodniej i Środkowo-Wschodniej) oraz dynamicznie rozwijające się gospodarki Azji Wschodniej, Australii i Oceanii (Japonia, Korea Południowa, Australia i Nowa Zelandia), które mają wysoko rozwinięte gospodarki oparte na dużych zasobach kapitałowych, nowoczesnych technologiach i wykwalifikowanej sile roboczej. Stanowią one „centrum” gospodarki światowej przy dominującej roli postindustrialnych państw „wielkiej siódemki”, gdzie powstają kluczowe rozwiązania technologiczno-innowacyjne, skoncentrowany jest ogromny kapitał finansowy, zlokalizowane są światowe centra finansowe oraz ośrodki decyzyjne. Drugim elementem strukturalnym gospodarki światowej są tzw. „półperyferia”, do których są zaliczane zwykle kraje średnio rozwinięte, obejmujące grupę „nowych krajów uprzemysłowionych” Azji Wschodniej i Ameryki Łacińskiej, postsocjalistyczne kraje Środkowej i Wschodniej Europy oraz dynamiczną gospodarkę Chin. Te „semi-peryferia” stanowią element stabilizujący w gospodarce światowej, do którego odpowiednio z mechanizmem działania cykli innowacyjnych kraje postindustrialne i światowe korporacje przenoszą masową produkcję przemysłową i produktów konsumpcyjnych, pod ich kontrolą przebiegają procesy wdrażania innowacji technologicznych, inwestowanie kapitału z wykorzystaniem stosunkowo taniej siły roboczej i zasobów naturalnych, które są transferowane na rzecz „centrum”. Trzecim, marginalnym elementem światowej gospodarki jest strefa „peryferyjna”, którą tworzy grupa najbardziej zacofanych krajów Azji, Afryki, Ameryki Łacińskiej i Oceanii o wyraźnej specjalizacji surowcowej, której gospodarki nie przeszły etapu rozwoju przemysłowego i nie mają rozwiniętych sektorów opartych na nowoczesnych technologiach (rys. 1).

Problem likwidacji różnic w poziomie rozwoju między krajami „centrum” i „peryferiów” (Północy i Południa) spotyka się z rosnącym brakiem zainteresowania w krajach postindustrialnych „centrum”. Nie dążą one do rozwoju stosunków z krajami Południa, a raczej wzmacniają mechanizmy kolonizacji ekonomicznej i selektywnego wspierania poszczególnych regionów i krajów. Zatem bez radykalnej transformacji wewnętrznych struktur społeczno-gospodarczych krajów „peryferyjnych”, aktywacji powiązań gospodarczych i integracyjnych różnych biegunów gospodarki światowej, rozwój cywilizacji światowej w nowym tysiącleciu wygląda problematycznie. Neoliberalne scenariusze rozwoju zakładają, że najbliższe 25 lat XXI wieku będą etapem pogłę-

Rys. 1. Struktura geoeconomiczna światowej gospodarki na początku XXI wieku

Рис. 1. Геоэкономическая структура мирового хозяйства в начале XXI века

Fig. 1. The global economic hierarchy in the beginning of XXI century

(<https://ru.wikipedia.org/wiki/>)

biania procesów integracyjnych w krajach Europy Zachodniej i Środkowo-Wschodniej, które dzięki zaangażowaniu nowych rynków i zasobów naturalnych, wdrażaniu strategii zrównoważonego innowacyjnego rozwoju, opartego na nowoczesnych technologiach, będą w stanie utrzymać swoją pozycję w gospodarce światowej. Rozwój gospodarczy w Azji Wschodniej, w tym w Chinach – największym demograficznie kraju na świecie i ze znacznymi inwestycjami w krajach strefy „centrum”, umocni pozycję tego regionu w strukturze gospodarczej świata. Stany Zjednoczone, które na początku XX wieku dołączyły do grupy światowych liderów i stworzyły dwubiegunowy przestrzenny układ gospodarczy (wybrzeża Atlantyku i strefa Pacyfiku – Kalifornia), będą w nowym stuleciu na równi współpracować z pozostałymi głównymi rdzeniami gospodarczymi w Europie oraz Azji Wschodniej i Pacyfiku. Osiągnięcie przez USA, po upadku bloku socjalistycznego i b. ZSRR, pod koniec XX wieku dominującej pozycji w ekonomicznej, technologicznej, informacyjnej i wojskowo-strategicznej przestrzeni planety nie jest jednak stałym czynnikiem stabilizującym postęp światowy i subregionalny. Współczesny świat wymaga uwzględnienia interesów wszystkich jego członków w osiąganiu celów zrównoważonego rozwoju gospodarczego, przy racjonalnym wykorzystaniu zasobów biosfery i utrzymaniu równowagi ekologicznej. Każdy kraj musi podejmować odpowiednie działania pod względem aktywizacji swojej przestrzeni gospodarczej, w celu zaspokojenia potrzeb ludności.

Reformy gospodarcze w większości państw Europy Środkowej i Wschodniej były kształtowane na wzór programu określanego konsensusem waszyngtońskim, w którym sugerowane rozwiązania nawiązywały do założeń polityki neoliberalnej. W ocenie wielu ekonomistów program ten nie przyniósł jednak ocze-

kiwanych skutków, ponieważ nie był dostosowany do sytuacji społecznej i gospodarczej regionu (JÓZWIK, 2016, s. 52).

Republika Białoruś należy do grupy krajów Europy Środkowej i Wschodniej (EŚW), obejmującej 20 krajów (nie licząc nie uznanej przez Białoruś Republiki Kosowo) i po uzyskaniu całkowitej niepodległości musi odnaleźć swoje miejsce w światowym i regionalnym systemie gospodarczym. Udział grupy krajów EŚW w liczbie ludności świata nie przekracza 4,7%, natomiast udział w PKB w stosunku do 1990 roku obniżył się dwukrotnie i nie przekracza 5,8% (PIROZHNIK, 2011). Decydującymi czynnikami transformacji sektorowej i zmian przestrzennej struktury gospodarki w okresie przemian postsocjalistycznych było odrzucenie autarkicznego modelu rozwoju i reorientacja na gospodarkę rynkową i rynki światowe (DOMAŃSKI, GUZIK, MICEK, 2003, s. 125). Likwidacja monopolu państwa na handel zagraniczny i rozwój stosunków gospodarczych z uprzemysłowionymi krajami zwiększyły w pierwszych latach udział Unii Europejskiej w obrotach handlowych. Napływ bezpośrednich i portfelowych inwestycji zagranicznych do krajów Europy Środkowo-Wschodniej, programy wspierania transformacji gospodarczej w okresie przedakcesyjnym i po wstąpieniu szeregu krajów EŚW do Unii Europejskiej przyczyniły się do napędzania rozwoju gospodarczego, wskutek wykorzystania regionalnych czynników konkurencyjnych państw Europy Wschodniej (stosunkowo wysoki rozwój infrastruktury przemysłowej, wysoko wykwalifikowana siła robocza, niższy poziom wynagrodzeń). Ważną rolę w tworzeniu korzystnych warunków inwestycyjnych odgrywał fakt, że w sektorze przemysłowym krajów EŚW były tworzone nowe elementy organizacji przestrzennej z preferencyjnym trybem prowadzenia działań

ności gospodarczej (specjalne strefy ekonomiczne (SSE), parki technologiczne i przemysłowe, inkubatory przedsiębiorczości i centra innowacyjności). Główne zmiany w makroekonomicznej strukturze były związane z rozwojem sektora usługowego, który jest ważnym warunkiem dla powstawania gospodarki postindustrialnej. Procesom dostosowawczym do warunków gospodarki wolnorynkowej oraz warunków konkurencyjnych zarządzania produkcją w krajach Europy Środkowej i Wschodniej towarzyszył głęboki kryzys, kiedy w pierwszym okresie nastąpił spadek aktywności gospodarczej. To wpłynęło na obniżenie udziału przemysłu w strukturze PKB, który do 2008 roku w krajach nadbałtyckich (Łotwa, Estonia, Litwa) oraz w większości krajów bałkańskich (Albania, Bułgaria, Macedonia, Serbia, Czarnogóra) obniżył się do 20–30 % (LOBANOV, 2010, s. 106). Na Białorusi, wskutek opóźnienia programów prywatyzacyjnych i reform strukturalnych, udało się zachować wysoki udział sektora przemysłowego w tworzeniu PKB (42,9%), dzięki programom wsparcia dużych przedsiębiorstw państwowych w kluczowych sektorach. Warto zaznaczyć, że zastąpienie sektora przemysłowego usługowym w krajach EŚW nie doprowadziło automatycznie do skoku w fazie rozwoju postindustrialnego. W większości krajów EŚW sektor usługowy jest zdominowany przez handel detaliczny i hurtowy oraz inne usługi społeczne, a udział usług opartych na wiedzy i innowacjach (badania naukowe, wdrażanie nowych technologii, usługi bankowe i finansowe, informacyjne i inne) jest nadal w fazie rozwoju.

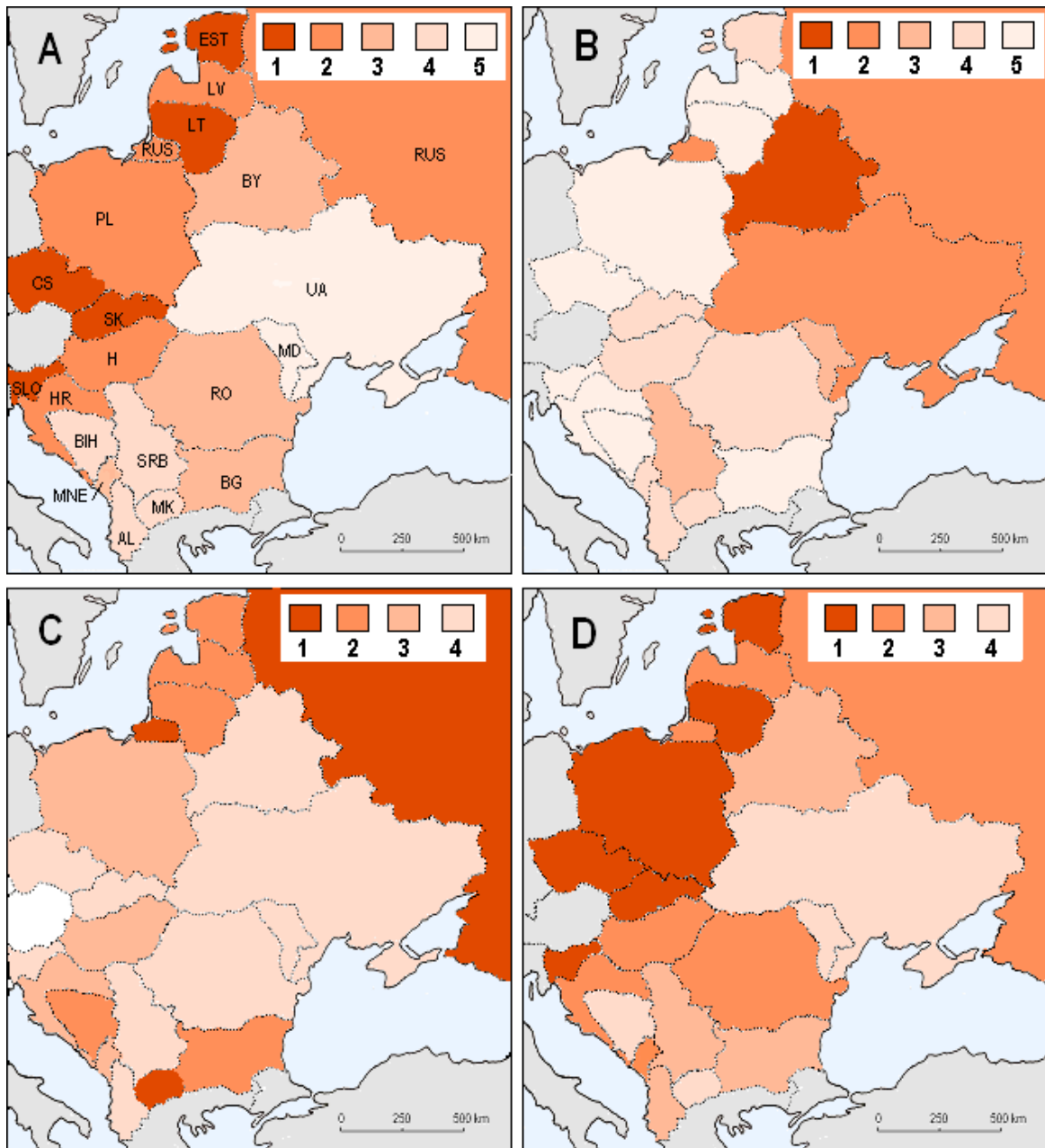
Biorąc pod uwagę zespół wskaźników makroekonomicznych oraz dynamikę rozwoju społeczno-ekonomicznego, niejednorodność i różnokierunkowość procesów transformacyjnych, w regionie EŚW można wyróżnić trzy grupy państw o różnym stopniu zróżnicowania procesów i skutków okresu transformacji (PIROZHNIK, 2011, s. 93).

Do pierwszej grupy można zaliczyć kraje Grupy Wyszehradzkiej (Czechy, Polska, Słowacja, Węgry), trzy nadbałtyckie (Estonia, Łotwa, Litwa) i dwa bałkańskie (Słowenia, Chorwacja), cechujące się wysokim poziomem PKB *per capita* (ponad 25 tys. USD wg paritetu siły nabywczej, 2015 r.), w których został zrealizowany szeroki program reform strukturalnych i wprowadzono system gospodarki wolnorynkowej. Są to kraje o średnim trwałym wzroście gospodarczym (3–4%) w ostatnich, latach nawet w warunkach stagnacji gospodarki światowej (1–2% średniego rocznego wzrostu PKB). Cechują się one umiarkowanym wzrostem wskaźnika cen konsumpcyjnych (106–110% w okresie 2010–2013), stabilnym wskaźnikiem bezrobocia (około 8–10%) oraz średnim poziomem rozwars-

twienia społeczeństwa (współczynnik Giniego kształtuje się od 25–27% w Czechach, Słowacji i Słowenii do 30–36% w krajach bałtyckich i w Polsce) (rys. 2).

Druga grupa jest mniej liczna i składa się z trzech krajów bałkańskich (Bułgaria, Rumunia, Czarnogóra) oraz Białorusi, w których PKB nie przekracza 15–20 tys. USD/osobę i jest nieznacznie wyższy od średniej wartości światowej (14,5 tys. USD/osobę, 2015). Niedokończenie reform strukturalnych i spowolnienie gospodarcze (częściowo nierozwiązane w okresie kryzysu światowego po 2008 roku), podwyższony wzrost wskaźnika cen konsumpcyjnych (107–114%, rys. 2B, zwłaszcza w Białorusi, gdzie po dewaluacji waluty krajowej w 2011 r. wyniósł 235% w 2013 r.), utrzymujące się bezrobocie (8–13%, z wyjątkiem Białorusi – około 5%), oraz nierówności poziomu konsumpcji najbogatszych i najbiedniejszych grup społecznych (współczynnik Giniego 27–36%) jest raczej skutkiem różnokierunkowej orientacji procesów integracyjnych w ramach UE (Bułgaria, Rumunia) i eurazjatyckiej przestrzeni gospodarczej (Białoruś).

Trzecia grupa obejmuje dwa kraje WNP (Ukraina, Mołdawia) i cztery kraje bałkańskie (Albania, Bośnia i Hercegowina, Macedonia, Serbia) o niskim poziomie PKB *per capita* (5–12 tys. USD/osobę), co jest skutkiem niepełnych reform strukturalnych o charakterze liberalnym oraz kryzysu gospodarczego i politycznego (spadek PKB na Ukrainie do 7,4 tys. USD/osobę w 2015 r. w trakcie kryzysu), znaczny wzrost wskaźnika cen konsumpcyjnych (Serbia, Mołdawia 133–136%, Ukraina – 181% w latach 2010–2015), znaczny poziom bezrobocia oraz duże różnice w poziomie konsumpcji grup społecznych (współczynnik Giniego w Bośni i Hercegowinie 34%, Macedonii – ponad 44%). Należy zauważyć, że mimo sprzeczności w procesach transformacji, Białoruś zajmuje pozycję po Grupie Wyszehradzkiej wg szeregu wskaźników makroekonomicznych (z wyjątkiem wskaźnika wysokiego wzrostu cen konsumpcyjnych), mając porównywalne wskaźniki poziomu rozwoju społeczno-ekonomicznego z państwami bałkańskimi. Jednak stagnacja gospodarcza przestrzeni eurazjatyckiej po wprowadzeniu sankcji gospodarczych wobec Rosji od 2014 roku (co wywołało obniżenie popytu na produkcję przedsiębiorstw białoruskich) spowodowała, że Białoruś w roku 2015 w stosunku do 2010, obniżyła swoją pozycję pod względem wskaźnika rozwoju społecznego (Human Development Index) w stosunku do Rosji (49) oraz Rumunii (50), Czarnogóry (48), zajmując 52 miejsce w światowym rankingu HDI, nieznacznie wyprzedzając Bułgarię (56 miejsce) (*Human Development Report*, 2016, s. 234; rys. 2 D).

Źródło: opracowanie własne

Rys. 2. Wskaźniki rozwoju społeczno-ekonomicznego Białorusi w porównaniu z krajami Europy Środkowo-Wschodniej:
 A – PKB na 1 osobę wg parytetu siły nabywczej walut, tys. USD (2015): 1 – > 25,0, 2 – 20,0–25,0, 3 – 15,0–20,0, 4 – 10,1–15,0, 5 – < 10,0; B – wskaźnik cen konsumpcyjnych, % (2015/2010): 1 – > 200, 2 – 150–180, 3 – 130–140, 4 – 109–114, 5 – 104–108; C – współczynnik nierówności społecznej Giniego (2015): 1 – 41,0–45,0, 2 – 33,1–36,0, 3 – 30,1–33,0, 4 – 24,1–29,0; D – współczynnik rozwoju potencjału ludzkiego HDI (2015): 1 – 0,845–890, 2 – 0,801–840, 3 – 0,751–0,800, 4 – 700–750

Рис. 2. Показатели социально-экономического развития Беларуси по сравнению со странами Центральной и Восточной Европы:

A – ВВП на душу населения по паритету покупательной способности, тыс. USD (2015): 1–5 – как выше; B – индекс потребительских цен, % (2015/2010): 1–5 – как выше; C – индекс социального неравенства Джини (2015): 1–4 – как выше; D – индекс развития человеческого потенциала HDI (2015): 1–4 – как выше

Fig. 2. Indicators of social and economic development of Belarus in comparison with the countries of Central and Eastern Europe:

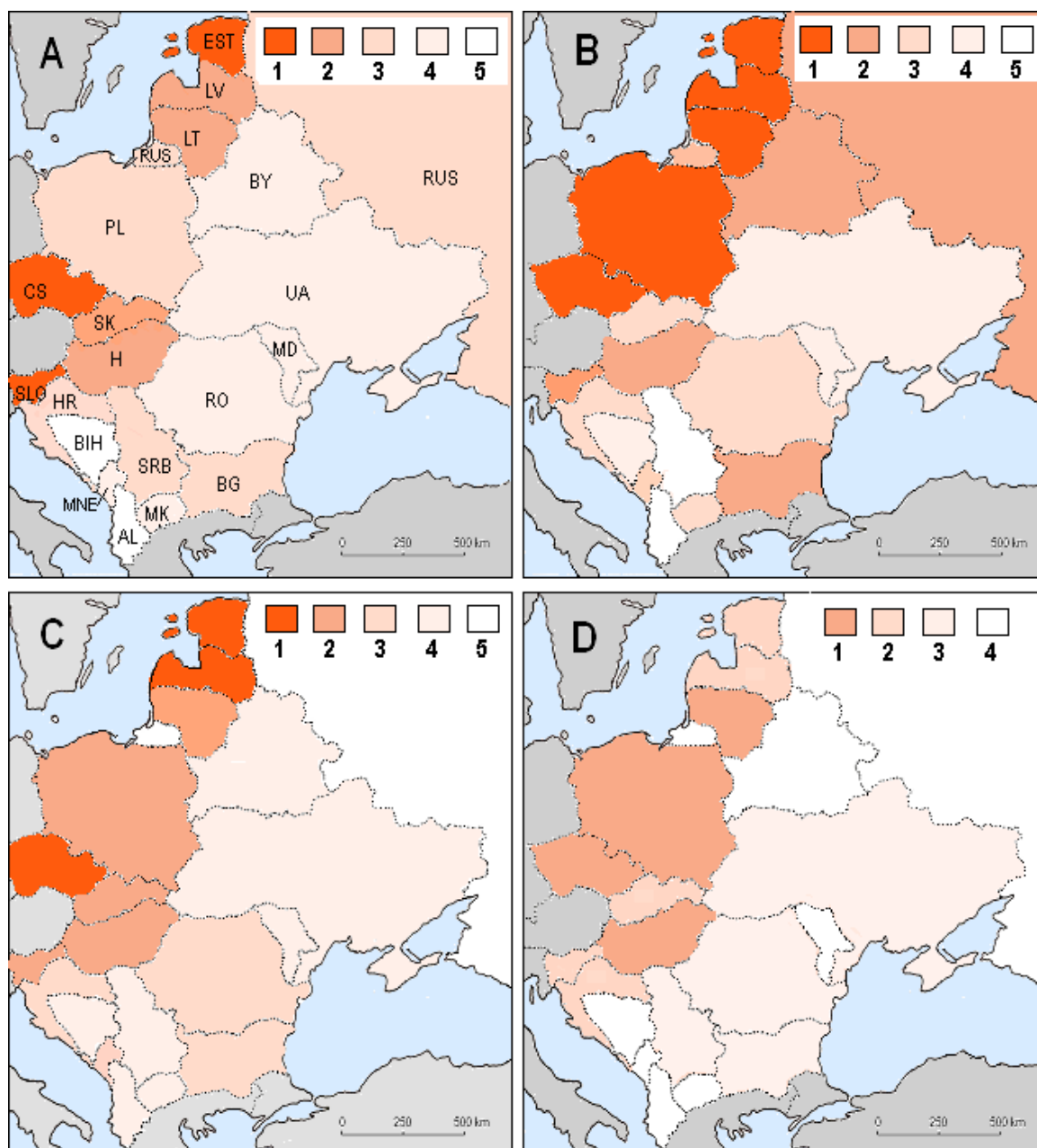
A – GDP *per capita* at purchasing power parity, thousand USD (2015): 1–5 – as above; B – consumer price index, % (2015/2010): 1–5 – as above; C – index of social inequality Gini (2015): 1–4 – as above; D – Human Development Index HDI (2015): 1–4 – as above

Bardziej szczegółowo od wskaźnika HDI, **poziom konkurencyjności** całej gospodarki i zaawansowania reform makroekonomicznych pokazuje wskaźnik globalnej konkurencyjności (GCI). Problem polega jednak na tym, że do raportów Międzynarodowego Forum Ekonomicznego, opracowywanych przez ekspertów MFW, nie są włączane oceny dla Białorusi z powodu – jak uważają eksperci tej organizacji – małej wiarygodności jej oficjalnej statystyki. Wskaźnik konkurencyjności (GCI) charakteryzuje poziom krajowej konkurencyjności całej gospodarki oraz zdolność jej instytucji do zapewnienia stabilnego wzrostu ekonomicznego. Dodatnia dynamika postępu w rankingu jest sygnałem dla inwestorów o korzystnych warunkach dla współpracy gospodarczej, co w efekcie przyczynia się do napływu inwestycji zagranicznych, zastosowania zaawansowanych technologii i doświadczeń marketingowych, zwiększenia efektywności produkcji i kontroli, rozszerzenia dostępu do rynków międzynarodowych (AKULICH i in., 2015, s. 2). Indeks GCI składa się z 114 wskaźników, z czego 79 jest utworzonych w wyniku badania biznesmenów (kierownicy i menedżerowie wystawiają oceny w skali od 1 do 7, gdzie 1 – najgorszy wynik, 7 – najlepsza ocena, przy czym w 70% wskaźnik GCI jest obliczany na podstawie badania ankietowego wśród biznesmenów), a 35 wskaźników jest ocenianych na podstawie danych statystycznych organizacji międzynarodowych.

Według obliczeń CASE Białoruś (Centrum Badań Społecznych i Ekonomicznych Białorusi – AKULICH i in., 2015), wartości indeksu globalnej konkurencyjności (GCI) na Białorusi za lata 2012 i 2013 kształtowały się na poziomie 4,29, co pozwoliłoby jej zająć w rankingu globalnego indeksu konkurencyjności 61 miejsce pomiędzy Węgrami (60 miejsce, 4,30 punktów) i Bułgarią (62 miejsce, 4,27 punktów) i wyprzedzić Peru (61; 4,28). W przypadku umieszczenia w raporcie Światowego Forum Ekonomicznego (WEF) z lat 2013 i 2014 wartości GCI dla Białorusi (4,34), wówczas kraj ten zająłby w rankingu globalnego indeksu konkurencyjności 55 miejsce pomiędzy Kostaryką (54; 4,35) a Brazylią (56; 4,33), wyprzedzając znajdujący się na 61 miejscu Meksyk (55, 4,34). W grupie krajów Europy Środkowo-Wschodniej należących do Unii Europejskiej, Białoruś ustępowałaby tylko krajom bałtyckim, Czechom i Polsce (4,40–4,65 punktów), wyprzedzając Węgry, Słowację, Bułgarię (4,10–4,25) oraz kraje bałkańskie i partnerów z eurazjatyckiej przestrzeni gospodarczej (Rosja, Kazachstan) (*The Global Competitiveness Report*, 2013,

rys. 3B). Przeprowadzona przez ekspertów CASE Białoruś (AKULICH i in., 2015, s. 9), analiza poszczególnych czynników, oddziałujących na poziom wskaźnika GCI, jeszcze raz wyraźnie ujawniła, że ekonomiczny rozwój Białorusi jest hamowany przez wysoki poziom inflacji oraz znaczny stopień opodatkowania biznesu, ograniczony dostęp do finansów w wyniku niedorozwoju i depresji rynku kapitałowego oraz ujemny wkład w dynamikę konkurencyjności słabo zreformowanego rynku pracy.

Współczesny etap rozwoju krajów i stopień ich konkurencyjności jest w znacznym stopniu uzależniony od poziomu **innowacyjności** krajowej gospodarki. Innowacyjność gospodarki jest określana jako zdolność i motywacja podmiotów gospodarczych i przedsiębiorców do prowadzenia badań naukowych rozwijających produkcję, poszukiwania nowych rozwiązań, pomysłów i koncepcji. Innowacje w gospodarce prowadzą do tworzenia nowych produktów, do ulepszania technologii, zwiększenia efektywności, i tym samym do zwiększenia konkurencyjności gospodarki wobec innych krajów. Globalny indeks innowacji (GII) w 2014 roku obejmował 143 gospodarki na całym świecie i był obliczony przy wykorzystaniu 81 wskaźników w różnych dziedzinach. W światowym rankingu GII Białoruś w 2014 r. zajmowała 58 miejsce, polepszając swoją pozycję w stosunku do roku 2013 (77 miejsce). Pozycja wg podstawowych subindeksów kształtujących GII była znacznie zróżnicowana: w innowacyjności produkcji Białoruś była na 50 pozycji, wprowadzaniu innowacji – na 70, a w ich efektywności – na 27 (*The Global Innovation Index*, 2014, s.151). Jest to wynikiem znacznego zróżnicowania 7 grup podstawowych wskaźników określających poziom innowacyjności gdzie 3 grupy mają lepsze wskaźniki niż syntetyczny GII (kapitał ludzki – 38 miejsce), wiedza i technologie (40) oraz infrastruktura (56). Nieukończenie strukturalnych reform gospodarczych jednocześnie powoduje, że 4 grupy podstawowych wskaźników ekonomicznych mają znaczne niższe parametry, obniżając pozycję Białorusi (instytucje ustawodawcze i regulacyjne – 105 miejsce, warunki prowadzenia biznesu – 114, sektor kapitałowy i mechanizmy rynkowe – 86, kreatywność zarządzania – 84). Powoduje to, że Białoruś pod względem innowacyjności gospodarki ustępuje nie tylko krajom Grupy Wyszehradzkiej i bałtyckim, ale także bałkańskim (Chorwacja, Bułgaria, Serbia), tworząc przedostatnią grupę z partnerami po WNP (Ukraina, Mołdawia) (rys. 3A).

Źródło: opracowanie własne

Rys. 3. Czynniki konkurencyjności makroekonomicznej Białorusi w porównaniu z krajami Europy Środkowej i Wschodniej:

A – innowacyjność gospodarki (2014): 1 – 45,1–51,5, 2 – 41,1–45,0, 3 – 39,1–41,0, 4 – 36,1–39,0, 5 – < 32;
 B – konkurencyjność gospodarki (2013/2014): 1 – 4,4–4,65, 2 – 4,25–4,35, 3 – 4,1–4,2, 4 – 3,9–4,1, 5 – < 3,9; C – inwestycyjna atrakcyjność rynku krajowego (2015): 1 – > 66, 2 – 62,1–66,0, 3 – 55,1–60,0, 4 – 50,1–55,0, 5 – < 50; D – wskaźnik rozwoju układu transportowego i logistyki (2016): 1 – 3,43–3,67, 2 – 3,16–3,36, 3 – 2,74–2,99, 4 – 2,38–2,61

Рис. 3. Макроэкономические факторы конкурентоспособности Беларуси по сравнению со странами Центральной и Восточной Европы:

A – инновационность экономики (2014): 1–5 – как выше; B – конкурентоспособность хозяйственного комплекса (2013/2014): 1–5 – как выше; C – инвестиционная привлекательность внутреннего рынка (2015 г.): 1–5 – как выше; D – индекс развития транспортной системы и логистики (2016 г.): 1–4 – как выше

Fig. 3. Macroeconomic factors of competitiveness of Belarus in comparison with the countries of Central and Eastern Europe:

A – innovation of the economy (2014): 1–5 – as above; B – competitiveness of the economic complex (2013/2014): 1–5 – as above; C – investment attractiveness of the domestic market (2015): 1–5 – as above; D – transport and Logistics Development Index (2016): 1–4 – as above

W takiej sytuacji trudno jest uzyskać Białorusi wysoką pozycję w **inwestycyjnej atrakcyjności** swojego rynku, co oddziałuje negatywnie na napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych (PIROZHNIK, 2015). International Business Compass (2016), opracowywany przez międzynarodową sieć firm doradczych i finansowych (BDO) we współpracy z Instytutem Gospodarki Światowej w Hamburgu (HWWI), od 2012 roku pozwala na ocenę ogólnego rozwoju społecznego i gospodarczego krajów i regionów (VÖPEL, WOLF, 2015, s. 8–12). Wskaźnik zapewnia oszacowanie atrakcyjności inwestycyjnej kraju, przedstawiając informacje w postaci trójwymiarowej koncepcji: (1) czynników ekonomicznych, (2) ram politycznych i prawnych oraz (3) warunków społecznych i kulturowych. Czynniki ekonomiczne same mogą odzwierciedlać sytuację w kraju tylko w ograniczonym zakresie, ponieważ aspekty polityczne, prawne, społeczne i kulturowe również mogą odgrywać pewną rolę. Kompas BDO jest unikatowym instrumentem sieciowym, który zapewnia narzędzie do oceny ogólnego rozwoju społecznego i gospodarczego krajów i regionów, co umożliwia ostateczne umiejscowienie krajów pod kątem ich potencjału inwestycyjnego. Pod tym względem Białoruś zajmuje również nienajlepszą pozycję (86 w 2014 r.), wchodząc w skład grupy sąsiednich krajów WNP oraz państw bałkańskich (rys. 3 C).

Bardzo ważnym czynnikiem konkurencyjności dla Białorusi, biorąc pod uwagę jej dogodnie położenie komunikacyjne na kontynencie europejskim, jest rozwój **infrastruktury transportowej** oraz **systemu logistycznego** (*Connecting...*, 2016). Białoruś ma korzystne położenie geograficzne między głównymi partnerami handlowymi: Rosją, krajami UE i Ukrainą, które pozwala na wykorzystanie potencjału tranzytowego dla rozwoju gospodarczego w ogóle. Ponadto, 2 z 9 głównych europejskich korytarzy transportowych przechodzi przez Białoruś: Berlin – Warszawa – Mińsk – Moskwa oraz St. Petersburg – Witebsk – Mohylew – Homel – Kijów z odgałęzieniem Homel – Mińsk – Wilno – Kłajpeda. Atrakcyjność przewozów ładunków tranzytowych oraz ruchu pasażerskiego, zarówno kolejowego, jak i drogowego, wzrasta z uwagi na krótsze połączenie tranzytowe na Nowym Szlaku Jedwabnym pomiędzy Chinami i UE w porównaniu z drogą morską. Jednocześnie, mimo że Białoruś zajmuje wysokie miejsce w rankingach infrastruktury drogowej, korzyści te są słabo wykorzystywane w wyniku problemów związanych z jakością logistyki. W 2014 roku, wg wskaźnika Logistics Performance Index (LPI), Białoruś zajmowała 99 miejsce, obok takich krajów jak Ghana i Burkina Faso (AVTUSHKO-SIKORSKIJ, 2015), a w następnych latach nawet obniżyła swoją pozycję (120 miejsce w 2016 r.),

wchodząc do grupy najmniej rozwiniętych pod tym względem krajów Europy Środkowo-Wschodniej (*The Logistics Performance Index*, 2014, ryc. 3D).

Istnieje opinia, że w strukturze gałęziowo-organizacyjnej gospodarki białoruskiej leżą początki obecnego kryzysu gospodarczego (LYCH, 2011). W czasach b. ZSRR, Białoruska SRR stanowiła „zakład montażowy”, zaprojektowany na podstawie paliw, podzespołów i surowców importowanych z innych republik. Zapewniało to napływ środków inwestycyjnych na budowę dużych zakładów przemysłowych oraz rozwój infrastruktury przemysłowej i społecznej.

Przez długi okres transformacji władzom udawało się uniknąć załamania dużych przedsiębiorstw produkcyjnych, uzyskując po znacznie obniżonych cenach surowce energetyczne z Rosji (ropa naftowa i gaz ziemny) i dokonując redystrybucji dochodów uzyskanych z „renty surowcowej” oraz działalności gospodarczej generowanej przez bardziej wydajne sektory krajowej gospodarki. Przyczynił się do tego również dysparytet cen towarów przemysłowych i produktów rolnictwa, wskutek czego (wg niektórych szacunków: LYCH, 2011, s. 5) tylko przez pierwsze 10 lat reform rynkowych, z sektora rolniczego wyprowadzono ponad 10 mld USD, skierowanych na dotacje dla mniej wydajnych sektorów gospodarki. Taka polityka doprowadziła do pogorszenia stanu finansów sektora rolniczego, który sam potrzebuje ciągłego doinwestowania. Uważa się, że od 2003 roku przychody organizacji rolniczych ze sprzedaży swoich produktów pokrywały tylko koszty materiałowe ich produkcji, a dla uzyskania rentowności i na płace wymagane jest ciągle wsparcie finansowe państwa. Aby zapewnić przetrwanie gospodarki poszukiwano środków kosztem rosnącego zadłużenia zewnętrznego państwa, które osiągnęło na 1.05.2017 r. 13,9 mld USD. Na jego obsługę w 2016 r. skierowano ponad 10% rocznego budżetu krajowego (w 2010 r. około 2%). Znacząca kwota długu zewnętrznego stanowi wysokie ryzyko dla stabilności finansowej kraju (DAYNEKO, 2017; *Vneshnij gosdolg Belarusi...*, 2017). W dłuższej perspektywie grozi to pełną katastrofą gospodarczą i wymaga niezwłocznych rynkowych reform makroekonomicznych.

W systemie reform makroekonomicznych, jak wskazuje wielu ekonomistów, fundamentalną rolę ma spełnić prywatyzacja sektora państwowego, co już dokonano w większości krajów postsocjalistycznych, z wyjątkiem Białorusi. Z tego względu należy podkreślić potrzebę efektywnej prywatyzacji energochłonnych przedsiębiorstw ukierunkowanych na eksport. Włączenie ich w sferę działania konkurencji międzynarodowej i powiązań ze światowymi i europejskimi korporacjami o wysokim innowacyjno-techno-

logicznym poziomie powinno podnieść poziom ich wydajności technologicznej oraz efektywności ekonomicznej.

Niepowodzenie wieloletnich programów prywatyzacyjnych jest w pewnym stopniu skutkiem sztucznego i upartego utrzymywania wysokich cen majątku poddawanego prywatyzacji, co prowadzi do rosnących strat gospodarczych. Niektórzy ekonomiści (LYCH, 2011, s. 11) zwracają uwagę, że taka polityka wywołuje negatywne skutki makroekonomiczne, ponieważ: (1) opóźnia prawdziwe reformy rynkowe oraz pogłębia izolację gospodarki narodowej, utrudniając włączenie przedsiębiorstw do globalnych innowacyjnych sieci produkcyjnych i marketingowych, co nie pozwala im na pozbycie się przewlekłego zacofania technologicznego i organizacyjnego; (2) im bardziej będzie opóźniona szeroka prywatyzacja, tym w większym stopniu aktywa przedsiębiorstw państwowych stracą na wartości, zwiększy się ich amortyzacja, a w warunkach stagnacji gospodarki światowej spada i zainteresowanie potencjalnych inwestorów; (3) potrzebując znacznych dotacji na opłatę surowców energetycznych, materiałów i podzespołów produkcyjnych, przedsiębiorstwa przemysłowe pogłębiają kryzysowy stan finansów państwowych, zmuszając rząd do poszukiwania nowych pożyczek. W celu zapobiegania negatywnym społeczno-ekonomicznym skutkom transformacji (bezrobocie, spadek produkcji towarów konsumpcyjnych i usług), powinien zostać opracowany na Białorusi kompleksowy program rozwoju nowoczesnych sektorów gospodarki z dobrym zapleczem naukowo-badawczym (biotechnologii, IT-sektor i informatyka, farmaceutyka, nanoelektronika), oparty na szerokich preferencjach dla sektora drobnej i średniej przedsiębiorczości, zasilaniu finansowym działań na rzecz rozwoju sektorów gospodarczych, przetwarzających miejscowe surowce (rolnictwo i gospodarka farmerska, sektor usługowy i logistyka na tranzytowych korytarzach transportowych, agroturystyka).

Trzeba jednak przyznać, że sama prywatyzacja, bez rozwoju innych mechanizmów gospodarki rynkowej, nie stanie się lokomotywą sukcesów gospodarczych Białorusi. Najważniejszym zadaniem współczesnego etapu rozwoju jest przejście do gospodarki innowacyjnej. Jednak podstawowym problemem w jej kształtowaniu jest nadal prymitywny stan wielu ważnych instytucji nowoczesnej gospodarki rynkowej Białorusi. W rzeczywistości popyt na innowacje nie jest przez większość podmiotów gospodarczych i środowiska biznesu traktowany jako główny motyw rozwoju. Proces wdrażania innowacji stymuluje w znacznym stopniu tworzenie odpowiedniej infrastruktury wspierania sektora badań i rozwoju, jednak –

w porównaniu nawet z krajami Europy Środkowo-Wschodniej – podstawowe elementy takiego systemu nie zostały ukształtowane do końca. Inny problem polega na braku źródeł wystarczającego finansowania innowacji. W tym przypadku istnieje potrzeba ich pozyskania, a także wdrożenia różnych form i mechanizmów finansowania inwestycji. Należy ten proces stymulować poprzez tworzenie zachęt podatkowych, regulacji taryfowej i wzmocnienie motywacji pracowników naukowych, które będą przyciągnąć potencjalnych inwestorów. Istotną przeszkodą pozostaje również niepewność polityki w dziedzinie komercjalizacji wytwarzanych nowych technologii, gdzie do tej pory wszystko, co zostało stworzone za środki budżetowe, należy do państwa. Zatem, jeśli to nie należy do twórców, nie mogą oni zarobić na sprzedaży technologii, co powoduje, że nie ma zachęty do promowania nowych technologii w życiu. W innych krajach reformujących gospodarkę tę rolę spełniają technoparki, inkubatory przedsiębiorczości i inne obiekty infrastruktury wdrożeniowej. Przedsiębiorstwa i sektor biznesowy płacą za innowacyjne rozwiązania tylko wtedy, gdy ich realizacja zakończyła się sukcesem komercyjnym.

KONKURENCYJNOŚĆ REGIONÓW BIAŁORUSI I KIERUNKI POLITYKI REGIONALNEJ

Pewne przyspieszenie wskazanych procesów może przynieść aktywizacja regionalnej polityki na szczeblu krajowym i lokalnym, skierowana na podniesienie konkurencyjności regionów. Najważniejsze kierunki poprawy konkurencyjności Republiki Białoruś i jej regionów, bardzo aktualne na obecnym etapie i intensywnie omawiane w czasie różnych dyskusji gospodarczych, obejmują następujące zagadnienia: (1) poprawę polityki regionalnej i zarządzanie rozwojem lokalnym; (2) przegląd modeli rozwoju kompleksu przemysłowego i agrarnego kraju, opartych na zasadzie zwiększania ich konkurencyjności; (3) uwzględnienie potencjalnych korzyści ekonomicznych i ryzyka po wejściu Białorusi od 1 stycznia 2015 r. do Euroazjatyckiej Wspólnoty Gospodarczej w warunkach złożonej obecnie sytuacji geopolitycznej i stagnacji gospodarczej (KOZLOVSKAYA, 2014, s. 82).

Jednym z głównych problemów rozwoju regionalnego Białorusi pozostaje znaczne zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego regionów, a zwłaszcza poszczególnych obwodów i miast, w połączeniu z wysokim poziomem koncentracji zakładów przemysłowych i instytucji społecznych w aglomeracji stołecznej Mińska, centrach obwodów i dużych miastach (PIROZHNIK, 2011, 2014). Nowym pojęciem do rozwoju regionalnego Republiki Białoruś

jest zwiększenie poziomu konkurencyjności regionów (BOGDANOVICH, 2016). Zakłada się przy tym, że realizacja koncepcji podniesienia regionalnej konkurencyjności pozwoli na zapewnienie efektywnego wykorzystania zasobów oraz aktywizuje możliwości utworzenia energooszczędnych wysoko wydajnych kompleksów produkcyjnych. Uczynienie regionu konkurencyjnym powinno skierowanie przepływów inwestycyjnych, innowacji technologicznych oraz innowacyjnych sposobów zarządzania do regionów dysponujących warunkami dla przyspieszenia rozwoju ekonomicznego, co pozwoli na wygenerowanie wyższej jakości życia ludności (*Natsionalnyj otchet...*, 2015).

W poprzednich etapach polityki regionalnej zakładano opracowanie prognoz i programów rozwoju społeczno-gospodarczego kraju, regionów, miast i obszarów (rejonów) administracyjnych. W celu zapewnienia kompleksowego i zrównoważonego rozwoju regionów zakładano pogłębienie specjalizacji i efektywności gospodarki regionalnej poprzez tworzenie nowych gałęzi przemysłu i przedsiębiorstw, opartych na nowych technologiach i innowacyjności, które korzystają z energooszczędnych technologii, zapewniając produkcję przeznaczoną na eksport, z wysokim udziałem wartości dodanej. Warto jednak zauważyć, że realizacja proklamowanych założeń przy braku środków inwestycyjnych i hamowaniu głębokich reform rynkowych, nie przyczyniła się do wyrów-

nania różnic międzyregionalnych. Poprzednie badania wykazały, że w warunkach transformacji gospodarczej zwiększył się udział regionów stołecznych w tworzeniu krajowego PKB oraz pogłębiła się polaryzacja stopnia rozwoju potencjału ekonomicznego pomiędzy obwodami (PIROZHNIK, 2014; BOGDANOVICH, 2016, s. 69–70). Jednocześnie obwód miński wraz z aglomeracją stołeczną Mińska zyskały nadmierną rolę w wewnętrznym układzie makroregionalnym i stały się centrum przyciągania ludności aktywnej zawodowo, bezpośrednich inwestycji zagranicznych, co wpłynęło na nich pozycję liderów w kraju pod wieloma względami.

Główną cechą polityki regionalnej współczesnego okresu (2016–2020) jest przejście od równomiernego rozdysponowywania środków wsparcia kierowanych do wszystkich regionów kraju, do działań, które umożliwią koncentrację środków na kluczowych obszarach, przyczyniających się do maksymalizacji efektów i długoterminowego zrównoważonego rozwoju regionów i kraju jako całości (BOGDANOVICH, 2016). Od założeń polityki regionalnej ukierunkowanej na wyrównanie poziomu rozwoju ekonomicznego deklaruje się przejście na zmniejszenie dysproporcji regionalnych w poziomie i jakości życia poprzez rozwój infrastruktury społecznej, stopniowego wzrostu i wyrównywania standardów socjalnych (tab. 1).

Tabela 1. Główne kierunki polityki regionalnej Białorusi (1994–2016)

Таблица 1. Основные направления региональной политики в Беларуси (1994–2016)

Table 1. Main directions of regional policy of Belarus (1994–2016)

Okres programowy	Pryorytety polityki regionalnej	Mechanizmy realizacji	Instrumenty i oczekiwane skutki
1	2	3	4
Program pilnych działań po wyjściu gospodarki Białorusi z kryzysu (1994 r.)	Najważniejsze zadanie regionalnej polityki – opracowanie prognoz i programów rozwoju społeczno-gospodarczego kraju, regionów, miast i obszarów (rejonów) administracyjnych.	Ustalono, że prognozy społeczno-ekonomicznego rozwoju regionalnego będą opracowywane w przekroju terytorialnym dla najważniejszych wskaźników rozwoju gospodarczego i społecznego regionów (obwodów) i Mińska; mechanizmy realizacji polityki regionalnej powinny być określone we wszystkich programach państwowych i prognozach. Nałożony został obowiązek na miejscowe/lokalne organy wykonawcze rejonów i miast opracowania prognoz rozwoju społeczno-gospodarczego, zgodnie z ustawodawstwem o samorządzie lokalnym.	Oparcie na efektywnym wykorzystaniu społeczno-ekonomicznego i przyrodniczego potencjału regionów, wykorzystanie obiektywnych zalet terytorialnego podziału pracy, w celu zapewnienia zrównoważonego rozwoju i tworzenia dogodnych warunków życia ludności przy uwzględnieniu cech charakterystycznych poszczególnych regionów.
Główne kierunki rozwoju społeczno-	Główny cel polityki regionalnej – efektywne wyko-	Dla osiągnięcia celu głównego zakładano maksymalne wyko-	Najważniejszy instrument polityki regionalnej –

<p>ekonomicznego Republiki Białoruś na lata 1996–2000. Narodowa Strategia Zrównoważonego Rozwoju (NSZR-2010) Republiki Białoruś (1997 r.)</p>	<p>rzystanie społeczno-ekonomicznego i ekologicznego potencjału regionów, wykorzystanie obiektywnych zalet terytorialnego podziału pracy na szczeblu międzynarodowym i krajowym, w celu tworzenia dogodnych warunków życia ludności</p>	<p>rzystanie wewnętrznego potencjału każdego regionu, skrócenia luki poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego regionów oraz przezwyciężenie skutków radioaktywnego zanieczyszczenia w obwodach homelskim, mohylewskim i brzeskim. W NSZR-2010 zagadnienia rozwoju regionalnego rozpatrywano w sektorach rozwoju sieci osadniczej oraz infrastruktury społecznej i produkcyjnej, racjonalnego użytkowania zasobów gruntów rolnych i zrównoważonego rozwoju rolnictwa oraz obszarów wiejskich, wspieranie inicjatyw regionalnych i lokalnych zrównoważonego rozwoju, szersze zastosowanie planowania przestrzennego i poprawę systemu zarządzania siecią osadniczą.</p>	<p>wspieranie „punktów wzrostu” w postaci ośrodków przemysłowych, obszarów wysokowydajnego rolnictwa, tworzenie wolnych stref ekonomicznych, parków technologicznych i centrów innowacji. W celu stymulowania działalności gospodarczej w regionach rozwoju priorytetowego planowano zapewnienie publicznym i prywatnym przedsiębiorstwom ulg podatkowych, dotacji i pożyczek.</p>
<p>Program rozwoju społeczno-ekonomicznego Republiki Białoruś na lata 2001–2005; Narodowa Strategia Zrównoważonego Rozwoju (NSZR-2020) Republiki Białoruś (2006 r.)</p>	<p>Główny cel regionalnej polityki ekonomicznej – zabezpieczenie racjonalnego wykorzystania potencjału przyrodniczego i ekonomicznego regionów przy uwzględnieniu czynników podziału terytorialnego pracy w celu zwiększenia kompleksowości regionów i ich wkładu w konkurencyjność kraju.</p>	<p>Najważniejszym zadaniem polityki regionalnej pozostawało wdrożenie zainicjowanych zmian struktury gospodarczej regionów, dostosowanych do lokalnych warunków i potrzeb zamieszkującej ludności. W NSZR-2020 zakładano rozwiązanie problemów regionalnych w pięciu segmentach obejmujących system osadniczy i infrastruktura miast, rozwój obszarów problemowych i przezwyciężenie skutków katastrofy w Czarnobylu, wdrożenie programów zrównoważonego rozwoju oraz planowanie przestrzenne i doskonalenie systemu zarządzania regionalnego, wspieranie inicjatyw regionalnych i lokalnych zrównoważonego rozwoju.</p>	<p>Przewidywano miary wsparcia państwowego dla regionów o najgorszych warunkach (obszary rolnicze z niskim potencjałem produkcyjnym, małe miasta z monostrukturą gospodarki oraz regiony dotknięte skutkami katastrofy w Czarnobylu i klęskami żywiołowymi).</p>
<p>Program rozwoju społeczno-ekonomicznego Republiki Białoruś na lata 2006–2010.</p>	<p>Priorytet rozwoju regionalnego kraju – rozwój małych i średnich miast, które powinny przyczynić się do wzrostu zatrudnienia, podniesienia poziomu i jakości życia mieszkańców bez względu na miejsce zamieszkania.</p>	<p>Opracowanie programów rozwoju gospodarczego obwodów oraz rozwoju społeczno-ekonomicznego małych miast liczących do 50 tys. ludności. W celu zrównoważonego rozwoju różnych kategorii miast opracowano „Kompleksowy program rozwoju regionów, małych i średnich miast” (2007).</p>	<p>W celu wzmocnienia rozwoju bazy ekonomicznej małych i średnich miast stworzono sprzyjające warunki ekonomiczne i prawne, porównywalne z istniejącymi w wolnych strefach ekonomicznych. Stworzenie korzystnych warunków dla rozwoju biznesu przyczyniło się do wzrostu liczby małych przedsiębiorstw, których liczba w małych miastach w latach 2007–2010 wzrosła ponad dwukrotnie, dodatkowo stworzono 121,5 tys. nowych miejsc pracy.</p>

			Liczba małych i średnich miast ze znacznym bezrobociem, zmniejszyła się w tym okresie z 99 do 30.
Program rozwoju społeczno-ekonomicznego Republiki Białoruś na lata 2010–2015.	Podstawowy priorytet rozwoju społeczno-gospodarczego kraju – zrównoważony rozwój regionów, ukierunkowany na kompleksowe rozwiązanie problemów społecznych, ekonomicznych i środowiskowych na poziomie regionalnym, poprzez zapewnienie zrównoważonego rozwoju gospodarki i sfery społecznej. Jako jeden z głównych celów określono problem poprawy potencjału demograficznego i efektywnego zarządzania migracjami ludności.	W celu zapewnienia kompleksowego i zrównoważonego rozwoju regionów zakładano pogłębienie specjalizacji i efektywności gospodarki regionalnej poprzez tworzenie nowych gałęzi przemysłu i przedsiębiorstw opartych na nowych technologiach i innowacyjności, które korzystają z energooszczędnych technologii, zapewniając produkcję zorientowaną na eksport z wysokim udziałem wartości dodanej. Rozwój priorytetowy rodzajów produkcji, które korzystają z lokalnych surowców i zasobów, lub związane z przetwarzaniem produktów rolniczej i leśnej gospodarki. Celowe utworzenie „zielonej” gospodarki opartej na oszczędności energii, wdrożeniu czystych technologii, odnawialnych i alternatywnych źródeł energii, efektywnych technologii utylizacji odpadów. Powinno to rozwijać się na podstawie priorytetowego rozwoju małych i średnich miast, miasteczek rolniczych (<i>agrorodkow</i>), miast satelitarnych stolicy i ośrodkach regionalnych.	Uruchomienie inwestycji, innowacji i rozwoju przedsiębiorstw, zwłaszcza do produkcji dóbr i usług konsumpcyjnych, działalności produkcyjnej w nowych sferach zatrudnienia (serwis przygraniczny, logistyka i obsługa ruchu na paneuropijskich korytarzach, turystyka), podniesienie poziomu kompleksowości rozwoju infrastruktury społecznej, zwłaszcza w obszarach o niższym poziomie usług serwisowych dla ludności, rozwój osiedli rolniczych jako centrów produkcyjnych obszarów wiejskich przy zwiększeniu roli władz lokalnych w rozwiązywaniu problemów regionalnych.
Narodowa Strategia Zrównoważonego Rozwoju (NSZR-2030) Republiki Białoruś (2015 r.)	Celem strategicznym polityki regionalnej jest zrównoważony rozwój każdego regionu, z uwzględnieniem efektywnego wykorzystania zasobów potencjalnych i przewagi konkurencyjnej w celu zapewnienia wysokich standardów życia ludności i pozytywnego wkładu regionów do poziomu konkurencyjności i bezpieczeństwa krajowego.	Strategie regionalne powinny być przekierowane z jednolitej polityki równomiernego rozwoju wszystkich regionów i małych miast na rozwój priorytetowy rejonów i miast posiadających dogodne warunki urbanistyczne i społeczno-ekonomiczne oraz będące ośrodkami centralnymi regionalnych systemów osadniczych.	Restrukturyzacja gospodarki regionalnej powinna być prowadzona przez: tworzenie nowych, innowacyjnych branż i przedsiębiorstw, które korzystają z zasobów i technologii energooszczędnych, zapewniając wyjście wysokiej wartości dodanej i dotowanych na eksport; przyspieszone działania rozwojowe i produkcyjne w kierunku głębokiej przeróbki surowców lokalnych, bez uszczerbku dla środowiska naturalnego i stanu ekologicznego regionów; pogłębienie regionalnej specjalizacji agrarnej z utworzeniem wyspecjalizowanych stref produkcji rolnej; wdrożenie ekologicznie bezpiecznych systemów użytkowania wy-

			dajnych użytków rolnych, ich efektywne wykorzystanie z zapobieganiem degradacji i zanieczyszczenia gleby oraz ustanowieniem preferencji dla gospodarstw rolniczych, zaangażowanych w produkcję ekologiczną.
Program Pracy Rządu Republiki Białoruś na lata 2016–2020 (2016 r.)	Program jest ukierunkowany do wdrożenia zasad polityki opartej na priorytetach rozwoju „biegunów wzrostu” regionów węzłowych, posiadających warunki dla przyspieszonego rozwoju centrów wraz z otaczającymi obszarami.	Główną cechą polityki regionalnej jest przejście od równomiernego rozdysponowania środków wsparcia kierowanych do wszystkich regionów kraju, do działań, które umożliwią koncentrację środków na kluczowych obszarach, przyczyniających się do maksymalizacji efektów i długoterminowego zrównoważonego rozwoju regionów i kraju jako całości. W rezultacie powinny ukształtować się wyspecjalizowane centra międzyregionalne, które skupią nowoczesną infrastrukturę produkcyjną, społeczną, transportową i inżynierijsko-techniczną.	Działania skupiają się na zmniejszaniu dysproporcji regionalnych w poziomie i jakości życia poprzez rozwój infrastruktury społecznej, stopniowy wzrost i wyrównywanie standardów socjalnych. Planuje się dalsze wspieranie regionów najbardziej zacofanych poprzez stworzenie warunków do rozwoju nowych obiektów produkcyjnych, głównie związanych z przetwarzaniem produktów z lokalnych surowców oraz rolnictwa i leśnictwa, rozwój usług dla ludności i turystyki. Przewiduje się poszerzenie uprawnień administracji terytorialnej i roli władz lokalnych w rozwiązywaniu problemów swoich jednostek administracyjno-terytorialnych, tworzenie odpowiednich warunków finansowych, w celu zwiększenia udziału dochodów własnych w przychodach budżetów lokalnych. Szczególna uwaga zostanie zwrócona na wykorzystanie mechanizmów partnerstwa publiczno-prywatnego.

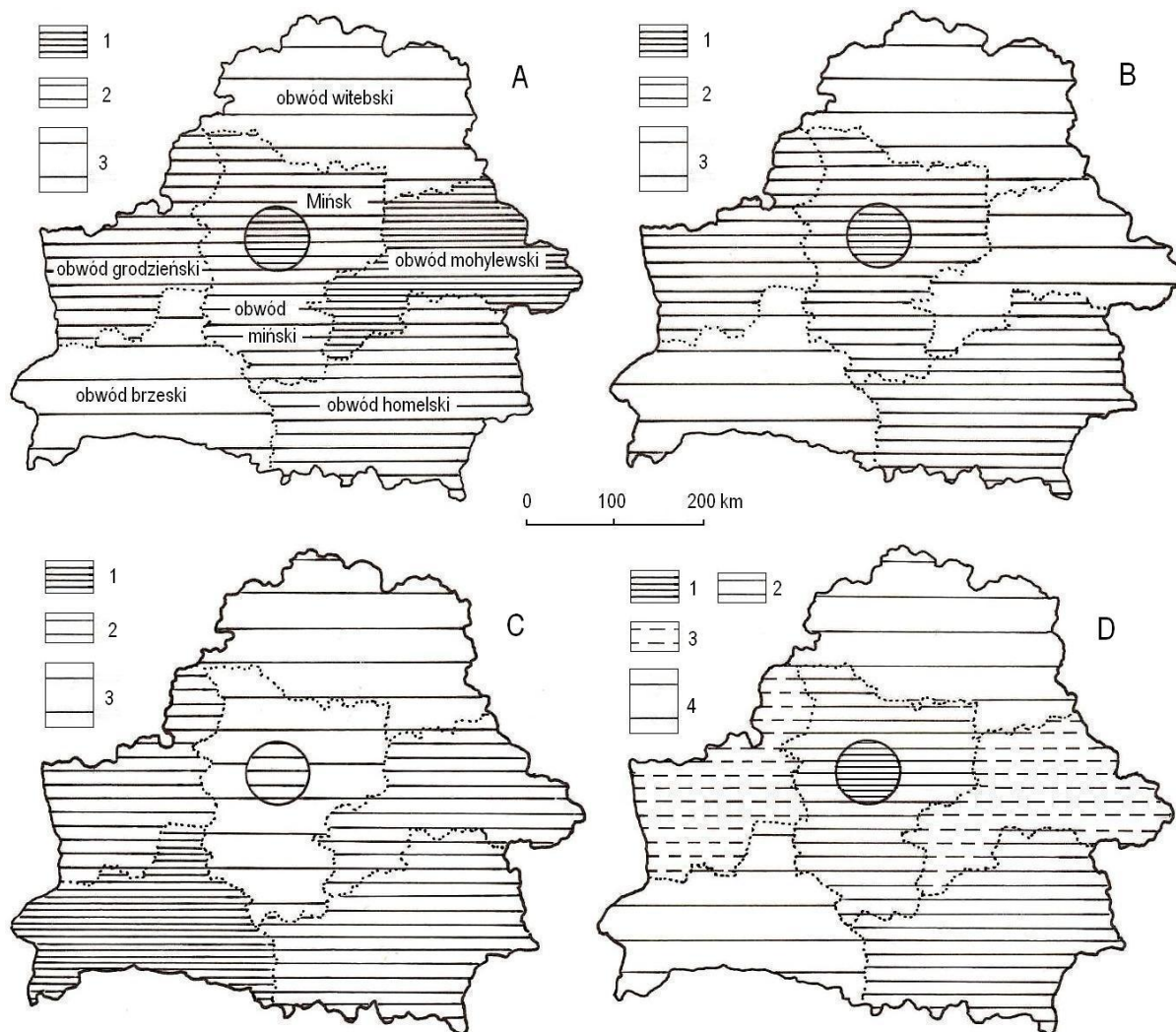
Źródło: opracowanie własne na podstawie: BOGDANOVICH (2016, s. 46–57)

Konkurencyjność w gospodarce światowej jest pojęciem wieloaspektowym, które jest traktowane jako bieżąca zdolność podmiotów gospodarczych, funkcjonujących w danym kraju, do wypracowywania większych lub porównywalnych korzyści wynikających z uczestniczenia w międzynarodowym podziale pracy, niż uzyskują inne podmioty funkcjonujące w porównywalnych warunkach otoczenia gospodarczego (SYNOWIEC, 2016, s. 109). Konkurencyjność regionu można zdefiniować jako zdolność stworzenia warunków do jego zrównoważonego rozwoju, zapewniających produkcję konkurencyjnych towarów

i usług na rynkach krajowych i zagranicznych, przez efektywne wykorzystanie jego potencjału przyrodniczego i społeczno-ekonomicznego. Większość autorów zgadza się z podejściem, że regiony dla swojego dynamicznego rozwoju konkurują o przyciąganie kapitału, technologii i pracowników, jak również o rynki zbytu, wykorzystując dla tego korzyści, którymi dysponują, mając w posiadaniu najlepsze, w porównaniu z innymi, aktywa instytucjonalne, technologiczne, społeczne lub infrastrukturalne (GORZELAK, 2009; TOCHITSKAYA, PELIPAS', 2013; BOGDANOVICH, 2016). W związku z tym konkurencyjność regionu

można ocenić na podstawie szeregu podstawowych czynników: jakość środowiska instytucjonalnego, poziom rozwoju infrastruktury i rynków finansowych, stan otoczenia makroekonomicznego, jakość zasobów siły roboczej i kapitału ludzkiego, elastyczność rynku pracy, stan rozwoju opieki zdrowotnej i edukacji, zdolność do przyjmowania nowych rozwiązań

technologicznych i innowacyjności, poziom rozwoju biznesu i in. Wykorzystując podejścia metodyczne oceny konkurencyjności stosowane przez ekspertów Światowego Forum Ekonomicznego, przeprowadzono ocenę konkurencyjności regionów Białorusi na podstawie trzech grup czynników (TOCHITSKAYA, PELIPAS', 2013, s. 4–5; VALETKO i in., 2015).

Źródło: opracowanie własne na podstawie: TOCHITSKAYA, PELIPAS' (2013)

Rys. 4. Współczynniki konkurencyjności obwodów (regionów) Białorusi (2013):

A – podstawowe czynniki makroekonomiczne: 1 – wysoki (4,32–4,64), 2 – średni (4,19–4,29), 3 – niski (3,76–3,92);
 B – czynniki wzrostu efektywności: 1 – 4,0, 2 – 3,53–3,87, 3 – 3,1–3,4; C – czynniki innowacyjności i prowadzenia biznesu;
 1 – 3,92, 2 – 3,65–3,68, 3 – 3,53–3,54; D – ogólny wskaźnik konkurencyjności: 1 – 4,67; 2 – 3,94–3,98; 3 – 3,82–3,85;
 4 – 3,49–3,53

Рис. 4. Коэффициенты конкурентоспособности областей (регионов) Беларуси (2013):

A – основные макроэкономические факторы: 1 – высокий (4,32–4,64), 2 – средний (4,19–4,29), 3 – низкий (3,76–3,92);
 B – факторы роста эффективности: 1–3 – как выше; C – инновационные факторы и деловой активности:
 1–3 – как выше; D – общий индекс конкурентоспособности: 1–4 – как выше

Fig. 4. The competitiveness coefficients of the regions of Belarus (2013):

A – basic macroeconomic factors: 1 – high (4,32–4,64), 2 – average (4,19–4,29), 3 – low (3,76–3,92); B – growth factors:
 1–3 – as above; C – innovative factors and business activity: 1–3 – as above; D – general index of competitiveness:
 1–4 – as above

Pierwszą grupę stanowią **czynniki podstawowe**, obejmujące wskaźniki instytucjonalne, infrastrukturę, stan otoczenia makroekonomicznego oraz zdrowia, środowiska i edukacji. Według obliczeń, najwyższy wskaźnik konkurencyjności w tej grupie podstawowych czynników występuje w m. Mińsk (4,64) i obwodzie mohylewskim (4,32), średni – w obwodach mińskim i homelskim, a najniższy – w obwodach witebskim i brzeskim (3,76 i 3,92) (rys. 3 A). Jako najbardziej konkurencyjny oceniono wskaźnik „instytucje” w obwodzie mohylewskim i brzeskim, a najniższą wartość wskaźnik ten uzyskał w m. Mińsk, głównie ze względu na niską ocenę skuteczności instytucji państwowych.

Czynniki drugiej grupy są kluczowe dla **wzrostu efektywności** kraju i regionów; obejmują wskaźniki rozwoju rynku finansowego i poziomu gotowości technologicznej, efektywności rynku towarów, wydajności rynku pracy, szkolnictwa wyższego i przekwalifikowania pracowników. Najwyższa wartość wskaźnika konkurencyjności regionalnej w zakresie tych czynników była obserwowana w Mińsku (na poziomie 4,9). Jednak w innych obwodach, szczególnie w brzeskim, witebskim i mohylewskim te wartości były bardzo niskie (3,1, 3,3 i 3,4) (rys. 3B), co odpowiada poziomowi grupy krajów znajdujących się na końcu rankingu konkurencyjności globalnej. Rozwój gospodarczy regionu jest bezpośrednio związany ze stanem rynku pracy, jednak w większości obwodów Białorusi, z wyjątkiem obwodu mińskiego, indeks konkurencyjności na rynku pracy jest na poziomie poniżej 4, co świadczy o niskiej wydajności (TOCHITSKAYA, PELIPAS', 2013).

Trzecią grupę tworzą czynniki związane z **innowacjami oraz umiejętnościami prowadzenia biznesu**. Pozwalają one na zwiększenie konkurencyjności poprzez zmianę mechanizmów i sposobów rozwoju gospodarczego. Średnie wartości tego czynnika dla całego kraju i m. Mińsk nie przekraczają 3,7. Obliczenia pokazują, że najlepszymi wynikami doświadczeń i umiejętności biznesowych dysponuje obwód brzeski, a najgorszymi – miński i witebski (rys. 3C). Warto zauważyć, że eksperci badanych firm, z wyjątkiem regionu brzeskiego i grodzieńskiego, uważają, że przewagą konkurencyjną firm regionu na rynkach międzynarodowych kształtują raczej niskie ceny lub dostęp do zasobów naturalnych, a nie unikatowe procesy produkcyjne (TOCHITSKAYA, PELIPAS', 2013).

Obliczenia **integralnego wskaźnika konkurencyjności** regionów Białorusi wykazały, że najwyższą jego wartość była w Mińsku – 4,67, a najniższa – w obwodzie brzeskim i witebskim (rys. 3D). Dla całego kraju wartość wskaźnika konkurencyjności kształtowała się około 4,0, co dawałoby Białorusi 70–80 miej-

sce wśród 144 krajów, gdyby Białoruś uczestniczyła w rankingu konkurencyjności krajów Światowego Forum Ekonomicznego w latach 2012–2013. Średnia wartość integralnego wskaźnika konkurencyjności regionu wyniosła 3,96. Wskazuje to, że cztery regiony, z wyjątkiem m. Mińsk, obwodów mińskiego i homelskiego, miały niższe od średniej krajowej wartości integralnego wskaźnika konkurencyjności (TOCHITSKAYA, PELIPAS', 2013).

Pośród trzech głównych czynników konkurencyjności największy wpływ na kształtowanie się indeksu ogólnego w większości obwodów Białorusi (Witebsk, Homel, Grodno, Mińsk, Mohylew) miały czynniki podstawowe. Zgodnie z metodologią Światowego Forum Ekonomicznego (WEF) jest to sytuacja typowa dla takiego regionu, który znajduje się w tzw. pierwszej fazie rozwoju, charakteryzując się oparciem wzrostu na czynnikach produkcyjnych i stosowaniem konkurencji cenowej. Dla tych regionów instytucje i infrastruktura są szczególnie ważne w celu zapewnienia stabilności makroekonomicznej. Aby poprawić konkurencyjność i przyspieszyć rozwój gospodarczy, w większości regionów Białorusi trzeba przyspieszyć stworzenie efektywnego rynku towarów, zwiększyć elastyczność rynku pracy, rozwoju sektora finansowego oraz nowych technologii. Jedynym regionem, gdzie występuje drugi typ rozwoju (wzrost kosztem efektywności) i podstawę konkurencyjną kształtują czynniki efektywności, jest m. Mińsk. Jednak dalsze zwiększenie konkurencyjności regionu może być stłumione ze względu na brak innowacyjności i niskie wskaźniki warunków prowadzenia biznesu (TOCHITSKAYA, PELIPAS', 2013, s. 16–22).

Stosując metodykę kompleksowej oceny społeczno-ekonomicznego potencjału regionów (bez badań opinii ekspertów o warunkach prowadzenia biznesu), zespół ekonomistów Naukowo-Badawczego Instytutu Ekonomicznego Ministerstwa Ekonomiki Republiki Białoruś (Mińsk) dokonał ogólnej oceny konkurencyjności obwodów oraz rejonów administracyjnych kraju, przedstawiając *Natsionalnyj otchet o chelovecheskom razwitiu w Respublike Belarus: Konkurentnye preimushchestva regionow Beldrusi* (2015). Obliczeń kompleksowego indeksu konkurencyjności regionów dokonano na podstawie sześciu współczynników: rozwoju demograficznego i kapitału ludzkiego, poziomu rozwoju ekonomicznego, stopnia innowacyjności gospodarki, stanu środowiska instytucjonalnego, systemu opieki społecznej i ładu ekologicznego. Analizę przeprowadzono za pomocą oszacowania współczynników ważonych przez ich istotność (względne znaczenie wartości), aby określić wpływ każdego w powstawaniu integralnego wskaźnika konkurencyjności (*Natsionalnyj otchet...*, 2015, s. 108).

Ocena porównawcza poziomu konkurencyjności na szczeblu obwodów wykazała wysoką pozycję m. Mińska i obwodu mińskiego, oceny obwodów homelskiego, brzeskiego i grodzieńskiego (które tylko nieznacznie różnią się między sobą), ułożyły je odpowiednio od trzeciego do piątego miejsca, a obwody witebski i mohylewski zajęły ostatnią pozycję (tab. 2). Przeprowadzona statystyczna analiza czynnikowa wykazała też, że najwyższe wartości względnej istotności uzyskały współczynniki: ekonomiczny (0,359), społeczny (0,186), demograficzny (0,157), średnie – poziomu innowacyjności (0,123) i instytucjonalności (0,120), a minimalne – stanu ekologicznego (0,055) (*Natsionalnyj otchet...*, 2015, s. 148). W porównaniu z oceną Ośrodka Badawczego IPM z 2013 roku (rys. 3D) trzeba stwierdzić, że obwód

mohylewski uzyskał ocenę niższą, a brzeski wszedł do grupy średniej, co jest częściowo spowodowane zastosowaniem odmiennych grup wskaźników w przyjętych metodykach ocen. W tak przedstawionym ujęciu konkurencyjność regionu obejmuje aspekt ekonomiczny i innowacyjny jego rozwoju oraz warunki instytucjonalne, społeczne i środowiskowe. Nowe priorytety polityki regionalnej w rozwoju gospodarczym regionów powinny być ukierunkowane, z jednej strony, na mechanizmy samorozwoju, samoorganizacji i mobilizacji posiadanych zasobów, a z drugiej – skupiać się na realizacji rezerw wielobranżowych, w celu osiągnięcia efektów synergii, przyciągania inwestycji i zasobów zewnętrznych dla wzrostu gospodarczego (*Natsionalnyj otchet...*, 2015, s. 40).

Tabela 2. Czynniki konkurencyjności obwodów Białorusi (2012 r.)

Таблица 2. Факторы конкурентоспособности областей Беларуси (2012)

Table 2. Competitiveness factors of regions of Belarus (2012)

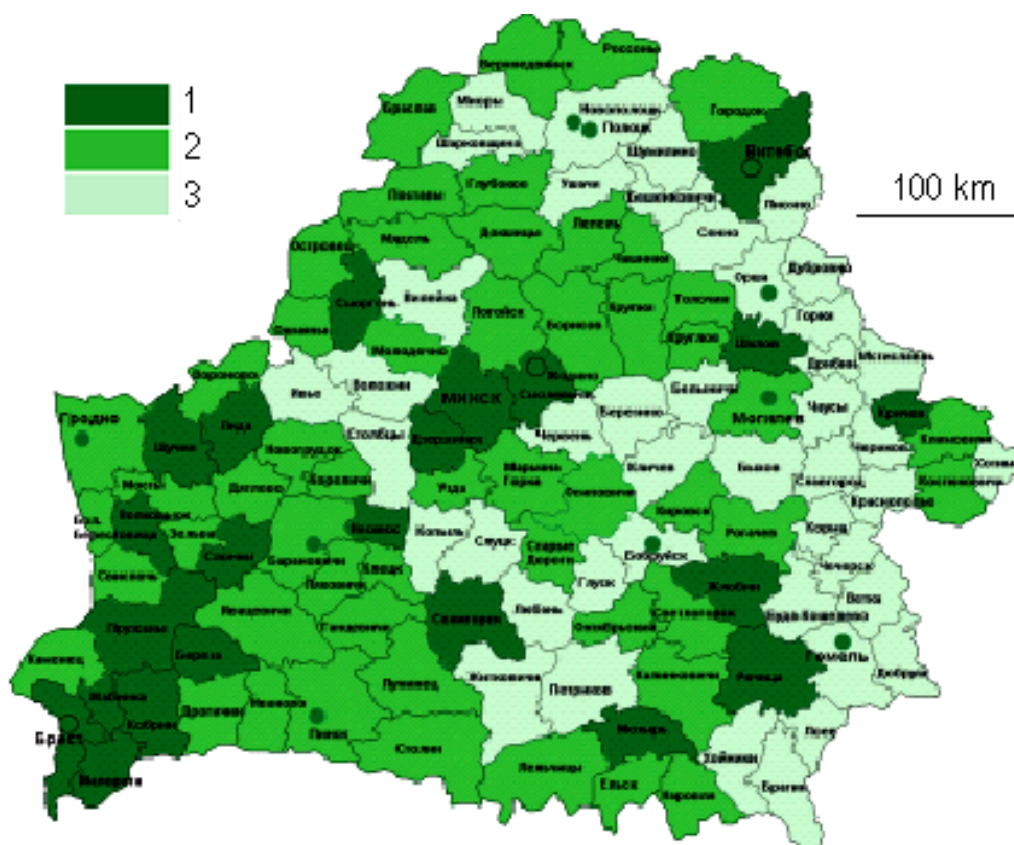
Obwody/ regiony	Demograficzny	Ekonomiczny	Inwestycyjny	Instytucjonalny	Społeczny	Ekologiczny	Ogółem	
							punkty	ranking
Brzeski	0,41 (2)	0,29 (5)	0,12 (7)	0,29 (4)	0,68 (2)	0,67 (2)	0,42	4
Witebski	0,21 (7)	0,09 (7)	0,75 (2)	0,22 (6)	0,45 (6)	0,12 (7)	0,35	6
Homelski	0,34 (4)	0,43 (3)	0,57 (3)	0,27 (5)	0,46 (5)	0,43 (6)	0,43	3
Grodzieński	0,35 (3)	0,31 (4)	0,19 (6)	0,31 (3)	0,69 (1)	0,51 (5)	0,41	5
m. Mińsk	1,00 (1)	0,78 (1)	0,93 (1)	0,99 (1)	0,65 (3)	0,67 (3)	0,84	1
Miński	0,28 (5)	0,77 (2)	0,22 (5)	0,46 (2)	0,41 (7)	0,68 (1)	0,56	2
Mohylewski	0,25 (6)	0,15 (6)	0,36 (4)	0,13 (7)	0,53	0,62 (4)	0,33	7

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Natsionalnyj otchet...* (2015, s. 154)

Porównanie typów funkcjonalnych regionów, określonych w Generalnym planie przestrzennej organizacji Białorusi do 2030 roku, wskazuje, że z 22 rejonów (19% ogólnej liczby 118 rejonów administracyjnych) o wysokim poziomie konkurencyjności (rys. 5), 10 to rejonów miejskie zurbanizowane, 12 – rolnicze o wysokiej intensywności rozwoju sektora agrarnego. Do licznej grupy 52 rejonów (44%) ze średnim poziomem konkurencyjności zaliczono 31 rejonów typu rolniczego, 8 – zurbanizowanych, 6 – turystycznych, 5 – ekologicznych i 2 – specjalne (poczarnobyłskie). Do trzeciej grupy – o niskim poziomie konkurencyjności – zaliczono 44 rejonów (37%), którą tworzą przeważnie rejonów rolnicze (27) oraz specjalne (9 – poczarnobyłskie), zurbanizowane średnich miast (4), turystyczne (3) i ekologiczne (1), niedysponujące wystarczającym potencjałem dla przyspieszonego rozwoju (*Natsionalnyj otchet...*, 2015, s.110).

W ogólnym układzie przestrzennym 118 rejonów administracyjnych (rys. 5), rejonów o wysokich wskaźnikach konkurencyjności (0,420–0,585) lokują się przeważnie w zachodnich obwodach przygranicznych (brzeski – 6, grodzieński – 5 rejonów) oraz

w obwodzie stołecznym (miński – 5). Najmniej rejonów tego typu występuje w obwodach wschodniej części kraju: w obwodach poczarnobyłskich – (3 w homelskim i 2 w mohylewskim) oraz obwodzie witebskim (1 rejon), dotkniętym od dłuższego czasu depopulacją obszarów wiejskich. Rejonów o średnich wskaźnikach konkurencyjności (0,356–0,419) tworzą zwarty obszar tego typu w obwodach brzeskim (10) i grodzieńskim (11), w strefie stołecznej aglomeracji obwodu mińskiego (9) oraz na terenach pojezierzy i w strefie przygranicznej obwodu witebskiego (10). W obwodzie homelskim rejonów o średnich wskaźnikach (7) występują przeważnie w centralnej i południowej części (nawiązując do sieci średnich miast), a w mohylewskim (6) ciężą ku układowi sieci komunikacyjnej. Liczna grupa rejonów o niskich wskaźnikach konkurencyjności (0,300–0,355) jest również zlokalizowanych w obwodach poczarnobyłskich (mohylewski – 13, homelski – 11) oraz wyludniających się obszarach obwodu witebskiego (10), rejonach migracyjnego odpływu ludności w obwodzie mińskim (8), przy niemal całkowitym braku rejonów tego typu w obwodach zachodnich (tylko 1 w obwodzie gro-

Źródło: (Natsionalnyj otchet..., 2015, s. 108)

Ryc. 5. Poziom wskaźnika konkurencyjności rejonów administracyjnych Białorusi (2012):

1 – wysoki, 2 – średni, 3 – niski

Рис. 5. Уровень индекса конкурентоспособности административных районов Беларуси (2012):

1 – высокий, 2 – средний, 3 – низкий

Fig. 5. Level of the competitiveness index of the administrative regions of Belarus (2012):

1 – high, 2 – medium, 3 – low

dzieńskim) (rys. 5). Zbyt duża polaryzacja przestrzennego układu poziomu konkurencyjności na szczeblu lokalnym wymaga znacznej dywersyfikacji podstawowych działań w zakresie polityki regionalnej. Jednak deklarowane przejście do polityki „polaryzowanego rozwoju”, preferującego aktywizację przede wszystkim „biegunów wzrostu” na obecnym etapie (tab. 1), może być pewnym zagrożeniem zrównoważonego rozwoju dla lokalnych społeczności, nie dysponujących wysokimi zasobami dla samorozwoju, potrzebujących wsparcia krajowego.

PODSUMOWANIE

Gospodarka Białorusi w ostatnim dziesięcioleciu najpierw odczuła negatywne konsekwencje światowego kryzysu gospodarczego z lat 2008–2009, a następnie – stagnacji gospodarczej Rosji po 2014 roku, co doprowadziło przede wszystkim do spadku popytu zewnętrznego i w związku z tym zmniejszenia eksportu, wzrostu cen importowanych surowców ener-

getycznych z Rosji i jednocześnie spadku cen eksportowanej w dużych ilościach soli potasowej oraz produktów przetwórstwa ropy naftowej. W celu poprawy sytuacji makroekonomicznej konieczne jest wdrożenie programów innowacyjnego rozwoju dla podniesienia poziomu konkurencyjności gospodarki krajowej, przyspieszenie prywatyzacji i znaczne umocnienie instytucji rynkowych oraz zapewnienie im trwałej bazy normatywnej.

Nowe możliwości aktywizacji gospodarczej może przynieść, jak świadczą doświadczenia rozwoju regionalnego w Polsce (WÓJCIK, 2008; GORZELAK, 2009), aktywna polityka rozwoju regionalnego i lokalnego. Przekierowanie mechanizmów polityki regionalnej od instrumentów dystrybucyjnych dla zmniejszenia dysproporcji w poziomie rozwoju regionów do stymulowania wzrostu ekonomicznego i stworzenia warunków rynkowych dla aktywizacji gospodarczej (stworzenie „biegunów wzrostu” w postaci klastrów przemysłowych i realizacja systemotwórczych projektów regionalnych, kształtowanie mechanizmów roz-

powszechnienia efektów ekonomicznych na przyległe obszary) (VALETKO i in., 2012, s. 11–13). W zarządzaniu rozwojem regionalnym ważną rolę powinno odegrać opracowanie lokalnych strategii zrównoważonego rozwoju dla wszystkich jednostek przestrzenno-administracyjnych (obwody, rejony, duże miasta), stosując politykę dywersyfikacji społeczno-ekonomicznego rozwoju na podstawie posiadanego potencjału przyrodniczego i gospodarczego (VALETKO i in., 2011; BOGDANOVICH, 2016). Intensyfikację wspomnianych procesów powinno wspierać przejście od nakazowo-dyrektywnego sposobu zarządzania na szczeblu krajowym i regionalnym do metod indykatywnego programowania i stworzenia instytucjonalnych warunków rynkowych dla rozwoju konkurencyjności regionów. Duże szanse są ukryte w aktywizacji sektora drobnej i średniej przedsiębiorczości na poziomie lokalnym przez kształtowanie organizacyjno-prawnych warunków działalności gospodarczej, rozwój nowych form partnerstwa państwowo-prywatnego w realizacji regionalnych projektów ekonomicznych i społecznych. Podejmowanie działań odnośnie do transformacji układów przestrzennych gospodarki regionów, wdrożenie nowoczesnych technologii innowacyjnych, nowych form przestrzennej organizacji procesów produkcyjnych (parki industrialne, specjalne strefy innowacyjne, platformy intelektualne), ukierunkowanych na decentralizację lokalizacji zakładów produkcyjnych i rozwój sieciowych powiązań technologicznych, ma duży potencjał rozwojowy regionów (*Natsionalnyj otchet...*, 2015, s. 117–118).

Przy takich założeniach polityki regionalnej potrzeby ludności regionów, poziom rozwoju kapitału ludzkiego, powinny stać się podstawowymi kryteriami dla określenia priorytetów rozwoju lokalnego. Problem podniesienia stopnia konkurencyjności i zniwelowania różnic w poziomie rozwoju społeczno-ekonomicznego (co było deklarowanym priorytetem poprzednich okresów rozwoju polityki regionalnej) powinien być rozwiązywany przez wykorzystanie mechanizmów dyfuzji uzyskiwanych efektów ekonomicznych w „regionach-biegunach wzrostu” na otaczające obszary oraz zastosowaniem szerokich form pomocy społecznej dla dotkniętych ubóstwem społeczności lokalnych. Dla rozwoju procesów samoregulacji oraz dyfuzji międzyregionalnej efektów konkurencyjności podstawowym czynnikiem jest podniesienie poziomu mobilności rynku pracy, uściślenia powiązań komunikacyjnych pomiędzy regionami różnych typów.

LITERATURA

- Akulich V., Valetko V., Navrodskij S., Sushkevich D., 2015: *Belarusi jest mesto w rejtinge globalnoj konkurentosposobnosti*. CASE, Minsk: 9 s. (http://case-belarus.eu/wp-content/uploads/2015/08/Belarus-in-GCI_19.08.2015_Final_SN.pdf – data 10.06.2017).
- Avtushko-Sikorskij A., 2015: *Stranovaya konkurentosposobnost Belarusi: kratkij obzor osnovnyh tendentsij*. Belarusian Institute for Strategic Studies, Minsk: 28 s.
- Bogdanovich A. V., 2016: *Regionalnaya politika Respubliki Belarus' na sovremennom etape*. Beloruskii Ekonomicheskii Zhurnal, 4: 63–74.
- Connecting to Compete 2016: Trade Logistics in the Global Economy. The World Bank Washington, 2016: 76 p.
- Dayneko A., 2017: *Foreign borrowings and macroeconomic balance in Belarus*. Bank Bulletin Magazine (Minsk), 4: 32–38.
- Domański B., Guzik R., Micek G., 2003: *Zróżnicowanie regionalne krajów Europy Środkowo-Wschodniej i jego zmiany w latach 1995–2000*. Biuletyn Komitetu Przestrzennego. Zagosodarowania Kraju, PAN, 204: 125–142.
- Gorzela G., 2009: *Fakty i mity rozwoju regionalnego*. Studia Regionalne i Lokalne, 2(36): 5–27.
- Human Development Report 2016: Human Development for Everyone. United Nations Development Programme, New York, 2016: 286 p. (http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf – data 15.06.2017).
- Jóźwik B., 2016: *Transformacja i rozwój gospodarczy w państwach Europy Środkowej i Wschodniej*. W: Jóźwik B., Stępniewski T. (red.): *Transformacja, integracja i kryzysy w Europie Środkowej i Wschodniej*. Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej. Rok 14 (2016). Zeszyt 5. Lublin: 49–66.
- Kosiedowski W., 2013: *Gospodarka Białorusi w trakcie przemian: spojrzenie z Polski*. Białoruskie Zeszyty Historyczne (Białystok), 39: 189–212.
- Kozlovskaya L. V., 2014: *Novye formy prostranstvennoj organizatsii promyshlennosti v kontekste konkurentosposobnosti regionov Belarusi*. Vestnik BGU. Seriya 2, Nr 3: 82–86.
- Lobanov M. M., 2010: *Transformation of spatial and industrial economic structure of CEE countries*. Regional analysis (Smolensk), 3: 106–112.
- Lych G. M., 2011: *Radikalnaya restrukturizatsiya natsionalno-hozjastvennogo kompleksa: zhiznennaya neobhodimost i puti je osushchestvleniya*. Ekonomika i upravlenie (Minsk), 4: 3–14.
- Mironenko N. S., 2012: *Trijedinoje prostranstvennoje ustrojstvo mirovogo hozyajstva*. W: Mironenko N. S. (red.): *Geografiya mirovogo hozyajstva*. Trevel Media Interneshil, Moskva.
- Natsionalnyj otchet o chelovecheskom razvitii v Respublike Belarus: Konkurentnye preimushchestva regionov Belarusi. Minsk, 2015: 206 s. (www.by.undp.org/content/dam/belarus/docs/NORCH_final.pdf – data 12.06.2017).

- Pirozhnik I. I., 2011: Ekonomiko-geograficheskie tendentsii regionalnogo razvitiya Belarusi v period postsocialisticheskoy transformatsii. Vestnik BGU, Seriya 2, Nr 3: 91–97.
- Pirozhnik I., 2014: Rozwój regionalny i typologia regionów Białorusi według potencjału społeczno-gospodarczego. Acta Geographica Silesiana, 16. WNoZ UŚ, Sosnowiec: 57–71.
- Pirozhnik I., 2015: Foreign direct investment in transition economies: the regional structure and peculiarities of development in Belarus. Prace Komisji Geografii Przemysłu PTG, 29(1):113–125.
- Redo M., 2016: Analiza przemian gospodarczych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej należących do Unii Europejskiej w latach 2003–2014. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej we Wrocławiu, R. 2016, nr 2: 91–106.
- Smętkowski M., 2015: Zróżnicowane i dynamika rozwoju regionów Europy Środkowo-Wschodniej w okresie prosperity i kryzysu. Prace Komisji Geografii Przemysłu PTG, 29(2): 37–52.
- Synowiec J., 2016: Koncepcja konkurencyjności kraju. W: Opolski K., Górski J. (red.): Wyzwania integracji gospodarczej w Unii Europejskiej. Wydział Nauk Ekonomicznych UW, Warszawa: 107–115.
- The Global Competitiveness Report 2013–2014. Editor: K. Schwab.. World Economic Forum, Geneva, 2013: 569 p.
- The Global Innovation Index 2014: The Human Factor In innovation, second printing. Editors: S. Dutta, B. Lanvin, S. Wunsch-Vincent. Cornell University, INSEAD, and WIPO. FVontainebleau, Ithaca, and Geneva, 2014: 429 p.
- The Logistics Performance Index, 2014 (<http://lpi.worldbank.org/international/global/2014> – 12.06.2017).
- Tochitskaya I., Pelipas' I., 2013: Konkurentosposobnost regionov Belarusi: obshchiy obzor. Issledovatel'skii Centr IPM, Minsk: 24 s.
- Valetko V. V., Babickij D. M., Chizh D. A., Teterinets T. A., 2012: Regionalnaya politika Belarusi i Polshi: sravnitelnyj analiz. Vestnik BGEU, 6: 5–13.
- Vneshnij gosdolg Belarusi..., 2017 (<https://news.tut.by/economics/545508.html> – data 31.05.2017).
- Vöpel H., Wolf A., 2015: The international business compass 2015: Update and Subject Focus Labor Market Performance. BDO AG Wirtschaftsprüfungsgesellschaft, Hamburg: 8–12.
- Wójcik P., 2008: Dywergencja czy konwergencja: dynamika rozwoju polskich regionów. Studia Regionalne i Lokalne, 2(32): 41–60.
- Współczesna Białoruś: społeczeństwo i gospodarka czasu przemian. Red. W. Kosiedowski. WN UMK, Toruń, 2013: 328 s.

Wpłynął do redakcji: 16 czerwca 2017
Поступила в редакцию: 16 июня 2017
Received: 16 June 2017